

VINCENT VAN GOGH, VAN EVANGELIST TOT KUNSTENAAR

Vincent van Gogh kennen we als kunstschilder, maar niet iedereen weet dat hij ook een tijd evangelist (lekenprediker) is geweest en predikantenaspiraties had. Pas enkele jaren vóór zijn Nuenense periode had hij ervoor gekozen om kunstenaar te worden. Die keuze kun je beschouwen als een variatie op zijn eerdere roeping als predikant. Zeker als je ziet hoe fanatiek hij in beide situaties is. We kennen mooie bijbelse afbeeldingen van de hand van Vincent, zoals De barmhartige Samaritaan, De Zaaier, een Piëta. Maar hoe belangrijk is de religie eigenlijk geweest voor Vincent, wiens vader én grootvader predikant waren? Dat is een interessante kwestie die hier aan bod komt in het Van Gogh-jaar 2015.



De Barmhartige Samaritaan (1890)



De zaaier (naar Millet) 1889



Piëta (naar Delacroix) 1889

Zijn jeugd

In het domineesgezin, waarin Vincent opgroeit, krijgt hij de religiositeit vanzelf mee. Hij schrijft daarover later in zijn brieven met sympathie: *"Ik voel nog de verrukking, toen ik voor het eerst een diepe blik wierp in het leven van mijn ouders, toen ik instinctief voelde hoezeer zij christenen waren. (...) "Het is mijne bede en innig verlangen, dat den geest van mijn Vader en Grootvader ook op mij moge rusten, en het mij moge gegeven worden te zijn een Christen en een Christen werkman. Maar het zal anders gaan lopen...*

Hulppredikant

Als Vincent 23 jaar is en in Engeland een baantje heeft als hulponderwijzer, wil hij predikant worden, net als zijn vader. Hij leest fanatiek in de bijbel en naast zijn schoolonderricht krijgt hij een baantje als hulppredikant. Terug in Nederland

neemt hij privéles klassieke talen als voorbereiding op een studie theologie in Amsterdam. Ook bezoekt hij, soms meermalen per dag, kerkdiensten bezocht om te luisteren naar de preken van bekende dominees, onder wie Ds. Posthumus Meijes, Ds. Hasebroek en die van zijn eigen oom Stricker. Maar de dorre theorie van de opleiding bevalt hem niet. Achteraf schrijft Vincent dat hij het 'een kwekerij van Farizeeërs' vond. Hij wil liever concreet iets voor mensen betekenen en vooral dóen. Op advies van zijn vader begint Vincent een op de praktijk gerichte en korte evangelistenopleiding in Brussel en hij gaat meteen aan de slag in de mijnstreek van de Borinage. Die arbeidersstreek had hij in een aardrijkskundeboekje gevonden. In die omgeving had zelfs de sneeuw die uit de hemel viel een roetkleur, de vrouwen oogden er als "kunstmatige negerinnen" en de mannen hadden een "huis van blauwgeaderd marmer". De gemiddelde levensverwachting lag er onder de 40 jaar. In zijn preken en bijbellessen toont hij zijn bewogenheid voor mensen die onder de meest barre omstandigheden moeten werken. Maar hij laat het niet bij woorden alleen. Bij een mijnramp helpt hij de gewonden en geeft zijn geld en goederen weg aan de armsten der armen. Dat gaat de kerkelijke bestuurders allemaal te ver. Vincent wordt ontslagen, omdat hij zich te veel met het lot van deze mensen vereenzelvigd, zelfs letterlijk door op een plank te slapen, bevroren aardappelen te eten en zijn gezicht zwart te maken. Als ontslagreden wordt gegeven, dat hij in te gebrekkig Frans preekt. De "patois" (dialect) sprekende 'Borins' zouden zijn 'deftige' school-Frans niet hebben kunnen verstaan...



Kolenmijn in de Borinage, 1879

Keuze voor het kunstenaarschap

Na deze ervaringen besluit Vincent rond 1880 – hij is dan 27 - definitief om kunstenaar te worden. En als hij uiteindelijk in december 1883 in de Nuenense pastorie bij zijn ouders arriveert, begint hij aan zijn meest productieve schildersperiode. Dan ontstaat een van zijn beroemdste schilderijen, De Aardappeleters. En weer zien we de aandacht van Vincent voor de gewoonste mensen, die hun voedsel met noeste arbeid en blote handen letterlijk uit de grauwe grond moeten halen! De eenvoudige landarbeiders en wevers zijn ook de mensen met wie hij het liefste omgaat.

Het bijbelboek als symbool

Hoe anders is Vincents moeizame relatie met zijn vader, die op 26 maart 1885 plotseling dood neervalt op de drempel van de Nuenense pastorie. Op Vincents verjaardag, 30 maart, wordt hij begraven bij de oude toren in de Akkers. Vincent is er niet bij... Een half jaar later maakt hij - in één dag! - een veelbetekenend stilleven.



Stilleven met open Bijbel, 1885

We zien de familiebijbel, die het geloof van zijn vader symboliseert en een gedoofde kaars, het vanitas-symbool van de dood. Als grote tegenstelling beeldt hij een boekje van Émile Zola af: *"Joie de vivre"*. Bedoelt Vincent daarmee het echte, *'vreugdevolle leven'*, bevrijd van de religie? Zijn eigen leven tegenover dat van zijn vader? De door Vincent afgebeelde Bijbel ligt opengeslagen bij Jesaja 53, bij de profetie over de lijdende Christus: *"Zijn uiterlijk noch schoonheid waren het bekijken waard, hij was geen verschijning die bewondering wekt. Geminacht en gemedan werd hij door de mensen..."*. Zou Vincent hierbij ook op zijn eigen situatie gedoeld hebben? Een ding is zeker, Vincent is altijd een gedreven "zendeling" gebleven, op zoek naar oprechtheid in de kunst en het leven. Zo wilde hij als kunstenaar datgene bereiken wat hem als evangelist niet gelukt was.

Peter van Overbruggen, Vincentre-gids